

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Den nationella vetenskapens funktion

Wilson, Victor

Published in:
Finsk tidskrift

Published: 01/01/2019

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Wilson, V. (2019). Den nationella vetenskapens funktion: John Gardberg mellan vetenskapen, politiken och lokalsamhället. *Finsk tidskrift*, (7-8), 9–32. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201147387>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kollegialt granskade artiklar

✚ Den nationella vetenskapens funktion. John Gardberg mellan vetenskapen, politiken och lokalsamhället¹

Victor Wilson

Vetenskap för en nationell minoritet

Jag försöker utforma min lilla ortshistoria med social- och kulturhistoriska perspektiv, och slutligen, när någonting har nått den avrundning att det kan publiceras, så må andra försöka reda ut vad som där skall heta stort eller smått. Vad nu ortshistorien beträffar, så tror jag att den vid sidan av det i strängare mening vetenskapliga har en mission i att lära folk att se sin egen bygd i ett tidsperspektiv. I den mån det lyckas, borde människor kunna inse värdet av att ha en rot i en viss miljö och åtminstone i andlig (om inte i lekamlig) måtto bevara sitt samband med den. Det finns ju en del skäl för att anse rotlösheten som en fara för både kulturens och den nationella hälsans fortbestånd.

(John Gardberg till Ragnar Monnberg, 29.12.1965, JGS, vol. 7)

Så här beskrev John Gardberg (1899–1974) sitt historiska författarskap för sin gamla skolkamrat Ragnar Monnberg efter julen 1965. Den var ett svar på vad som föreföll vara Monnbergs kritik

¹ Victor Wilson utkom i oktober 2019 med boken *En stor aktör i ett litet sambälle. John Gardberg, 1899–1974*. Boken redogör för Gardbergs professionella och akademiska verksamhet, samt hans betydelse för köpingen Karis.

av Gardbergs ensidiga fokusering på lokalhistoria och (finlands) svensk folkkultur. Monnberg var Gardbergs gamla vapenbroder. Som tonåringar hade de frivilligt deltagit på den vita sidan i inbördeskriget. Orsaken till Monnbergs kritik var att han ansåg att Gardberg borde uppmärksamma de stora linjerna i Finlands moderna politiska historia, något han egentligen aldrig gjorde.

Gardberg var till utbildningen etnograf och historiker, men hans vetenskapliga författarskap är i dag inte särdeles välkänt. Förutom ett femtiotal artiklar i facktidskrifter och antologier skrev han fyra längre monografier, varav två behandlade socknen Karis historia (Karis blev köping 1929). *Karis socken från forntiden till våra dagar V: Vasatiden och Karolinska tiden* (1968) blev kronan på hans karriär och det mest omfattande verk han någonsin skrev. Verket representerar väl hans kulturella engagemang i den ort där han var yrkesverksam. Sedan år 1929 var han rektor för köpingens svenskspråkiga läroverk, och undervisade bland annat i historia fram till pensioneringen 1963.

Historikern Gardberg är intressant inte minst på grund av sin akademiska bakgrund och sin idealism. Under 1920-talet studerade han vid den nygrundade akademien i sin hemstad Åbo. Han läste under Gabriel Nikander, professor i nordisk kulturhistoria och folklivsforskning. Nikander var välkänd för sin svenskhetsaktivism, sitt engagemang för allmogen och folkbildningen. Det var delvis detta som väckte frågor kring Nikanders utnämning till professor 1921, speciellt hans förhållande till frågan om den svenska jordens politik. Denna problematik var dock inte allvarlig nog att sätta hinder i vägen för Nikander (Nordström 1968, 213).

Ämnet som Nikander förestod utgjorde en hörnsten i det minoritetsnationella projektet, då det förväntades öka insikterna och medvetenheten om den finlandssvenska nationella identiteten och kulturen. Detta är ett utmärkande drag i de så kallade nationella vetenskaperna inom humaniora, i vilka även arkeologin och folkloristiken räknas. De var en omistlig del av den tidiga republiken Finlands intellektuella utveckling, men deras nationalitetskonstruerande och mytbildande funktion har uppmärksammats relativt sent, och då främst i finskspråkiga akademiska miljöer (Markkola et al. 2014, 10–15). Den svenskspråkiga befolkningens historia har tidigare inte ansetts inneha samma politiska relevans som den

finskspråkiga motsvarigheten (Engman 1990, 39–63; Haapala 2007, 57). Ann-Catrin Östman har i sin artikel ”Kylätalkoot: kun paikallisyhteisö sai yhteiskunnallisen merkityksen” (2014) visat hur både finsk- och svenskspråkiga forskare aktivt deltagit i den nationella identitetskonstruktionen genom sitt engagemang i lokal- och agrarhistoriska verk. Nikander uppmärksammas här som en av förgrundsgestalterna bland de svenskspråkiga akademikerna i Finland. (Östman 2014, 221–226)

Gardberg var en av Nikanders fyra studenter som erhöll docentkompetens. De övriga var Helmer Tegengren och Oscar Nikula i nordisk kulturhistoria samt Nils Cleve i nordisk arkeologi. Gardbergs egen docentur var i folklivsforskning, fastän hans sammantagna vetenskapliga författarskap uppvisar ett brett kompetensfält mellan etnografi och kulturhistoria. Att studera Gardbergs vetenskapliga produktion är angeläget eftersom man genom den kan utreda frågan om hur aktivismen och den inneboende politiska åskådningen vid ämnet nordisk kulturhistoria och folklivsforskning vid Åbo Akademi reproducerades och utvecklades. Tillsammans med valda delar av hans privata korrespondens och offentliga tal nyanseras bilden av de kulturpolitiska ambitioner som låg bakom Gardbergs författarskap. Genom att undersöka teman och forskningsmässiga strategier i hans arbeten kan man skönja ett mindre uppmärksammat exempel på hur den nationella minoriteten finlandssvenskar stakade ut sina kulturella gränser, samt vilken politisk relevans som tillskrevs föreställningar om landets svenska förflutna.

Kulturhistoriens och folklivsforskningens åkertegar

”Skandinavisk etnologi” hade tidigt diskuterats som ett möjligt ämne vid det nygrundade Åbo Akademis humanistiska fakultet. Ämnets syfte skulle främst vara att utforska det svenska folkets livsbetingelser och hemortsrätt i Finland. Gabriel Nikander kallades till Åbo Akademi av Edvard Westermarck med denna professur i åtanke. Vid överläggningarna om professuren var det klart att Westermarck hade den engelska etnologins jämförande tradition i åtanke, medan Nikander från början ställde sig frågande

till den jämförande folklivsforskningens möjligheter för Finland och den finlandssvenska folkkulturen.

Det som blev en de facto dubbelprofessur i nordisk kulturhistoria och folklivsforskning var skraddarsydd för Nikander. Nikander hade i grunden en historikers skolning och var docent i kulturhistoria. Hans huvudämne under studierna i Helsingfors var nordisk historia, praktisk filosofi och finsk-ugrisk etnografi. Sin examen i praktisk filosofi hade han avlagt för Edvard Westermarck 1915. Det som ursprungligen inspirerade Nikander att idka folklivsforskning var den svenska dalaromantiken, särskilt Erik Axel Karlfeldts idylliska diktning om de oberoende odalbönderna i Dalarna (Nikander 1923, 10–11; Nikula 1991, 75–76; Gardberg 1962, 28–29).

För Nikander framstod det tyska begreppet *Volkskunde*, alltså folkkunskap, såsom en tjänlig ingång i ämnet, då termen stod för ett deskriptivt studium som måste anses såsom utgångspunkt för en så ny vetenskapsgren som den svenska folklivsforskningen i Finland. På ett jämförbart sätt blev även det finska *kansantiede* utgångspunkten för den finskspråkiga etnografen. Den jämförande etnografen kom enligt detta perspektiv endast i fråga om man därutöver ville beakta folkkulturens omständigheter utanför det egna landets gränser (Storå 1993, 193–200).

Ur allmän finländsk synvinkel var Nikander typisk; grundarna av inhemska *Historiallinen Aikakauskirja* var djupt influerade av den nya tyska kulturhistorien. Detta var den tyske Leipzig-professorn Karl Lamprechts så kallade kollektivistiska kulturhistoriska skola, vilken opponerade sig mot den äldre politiska och individcentrerade historieskrivningen. Nikanders arbeten hade exempelvis många likheter med Gunnar Suolahtis. Från ett svenskspråkigt perspektiv var Nikander dock avvikande. Äldre svenskspråkiga historiker som M. G. Schybergson, som kan sägas representera den hävdvunna traditionen, kritiserade den nya kulturhistorien i hårda ordalag. Att de finskspråkiga kulturhistorikerna ofta var fennomaner var i högsta grad en bidragande orsak (Haapala 2007, 52–54; Ahtiainen & Tervonen 1996, 60–61).

Nikander blev professor 1920 och ställde formellt upp ämnets riktlinjer i sitt installationstal 1922. I det framförde han bland annat en kritik över nationalmuseets osynliggörande av

finlandssvenskarnas allmogekultur. Under hela sin karriär såg Nikander det som sin uppgift att skildra folket och de breda lagren i samhället. (Nikander 1923, 8–9, Engman 2016, 291–292; Nikula 1991, 65 ff.).

John Gardberg införlivades i Nikanders krets genom omvägar. När han började studera hösten 1918 var filosofin hans största livsintresse. Redan som väldigt ung student var Gardberg övertygad om att Westermarcks sociologi och dess underliggande darwinistiska utvecklingsidéer hade framtiden för sig. Gardbergs filosofistudier ointetgjordes dock, åtminstone delvis, av Westermarcks olika krävande yrkesroller utöver sin egen professorsstol vid akademien.

I denna situation tydde sig Gardberg till studier i andra ämnen. Han blev snart en aktiv deltagare i professor Nikanders kulturhistoriska seminarium. Oscar Nikula har karakteriserat den unge professor Nikander som en sympatisk och entusiasmerande handledare och fostrare av unga studenter. Gardberg tilltalades även av professorsnans rättspatos och uppmaning till självuppförande plikt känsla för olika samhällsliga mål. Så här beskrev Gardberg själv denna sida av Nikander i sin biografiska redogörelse över sin gamla professor:

Hans [Nikanders] uppfattning om individens förhållande till samhället kunde kallas funktionalistisk: envar hade efter sina gåvor en bestämd uppgift att fullgöra och borde efter möjlighet beredas de villkor värdet krävde. Sin egen gärning som forskare och lärare fattade han som ett uppdrag i humanitetens och nationens tjänst. För att samla sina krafter kring den ansåg han sig i synnerhet under de senare åren berättigad att avstå från den direkta delaktigheten i politiskt arbete, och redan tidigt märker man hans fordran att få forma sitt synsätt oberoende av alla partier.

(Gardberg 1963, 56)

Oavsett det faktum att Nikander inte spelade någon större politisk roll under sin karriär, är det en befogad fråga om en sådan forskargärning faktiskt kan vara oberoende av partipolitiska hänsynstaganden. Kulturpolitiskt engagerade sig Nikander i svenskhetsrörelsen på ett flertal olika sätt. Han medverkade i verket *Finlands svenskar* (1908) och utformade ett nationalitetsprogram till det första finlandssvenska folktinget 1920. I detta program formulerades begreppet Svenskfinland samt tanken om en finlandssvensk

regional och kulturell autonomi (Gardberg 1962, 58, 68–69; Jutikala 2011).

Gardberg omfattade Nikanders personliga och politiska livsåskådning i stor utsträckning. Citatet ovan kunde lika gärna ha använts som en beskrivning av Gardberg själv. Liksom ett flertal andra studerande vid akademien var Gardberg engagerad inom folkbildningsarbetet, först genom den svenskspråkiga studentaktivismens arbete för byabibliotek och folkkultur. Hans ambition var att bli folkhögskollärare, vilket han även blev 1924. Sedan början av 1900-talet hade de finlandssvenska högskolorna karaktären av bygdeskolor. Deras syfte var i allra högsta grad att mobilisera landsbygdens ungdom för det svenska språket och den svenska kulturen. Genom kontakterna med Nikander och kretsen kring honom arbetade Gardberg exempelvis under några år vid folkakademien i Malm, en folkhögskola som Nikander tidigare verkat vid både som rektor och lärare. Det var endast efter flera års lärarverksamhet som Gardberg blev rektor i Karis (Björkstrand 1980, 33–34; Österblom 1958, 26 ff.; Wilson 2019, 82).

Tidens litterära och kulturella strömningar utövade även ett starkt inflytande på såväl Gardbergs folkbildaridealism som hans vetenskapliga intressen. Folkhögskolläraren och författaren Arvid Mörne var här den mest inflytelserika av dem alla. I Mörnes första prosaverk *Den svenska jorden* (1915), som mera bar prägel av en politisk kampskrift än en roman, ger författaren en känga åt de finlandssvenska jordägarna. Anklagelsen som Mörne anförde var att de sade upp sina svenska torpare till förmån för finska köpare, i stället för att låta de svenskspråkiga obesuttna skriva kontrakt enligt 1909 års torparlag. Romanen var Mörnes mest lästa och mest polariserande. Gardberg citerade Mörne i ett tal som han höll under Åbo Akademiens första magisterpromotion 1927, och författaren förblev en livslång andlig auktoritet för honom (Warburton 1951, 37; Wilson 2019, 66).

Gardbergs första konkreta forskningsuppgifter utgick från Nikanders förslag. Professorn rekommenderade att han skulle skriva sin avhandling pro gradu om allmogelivet i Åbolands skärgård. Arbetet resulterade i den 1923 skrivna ”Samfundslivet i Nagu och Korpo utskär”, vilken studerade utskärsbyarnas uråldriga samarbetsformer inom fisket och jordbruket. Genom dessa fältstudier

skulle Gardberg knyta starka band till den finlandssvenska skärgården. Under hela sitt vuxna liv företog han regelbundet etnografiska resor ut i skärgården.

”Samfundslivet” dokumenterade alla tänkbara detaljer i den materiella och den andliga kulturen ute i skärgårdsbandet och framställdes som en lång katalogaria över värdsamma fornminnen som vittnade om den svenska allmogens uråldriga sedvanor och historia i Finland. Han bearbetade dock materialet i en senare artikel, ”Skifte och samfällt bruk i åboländska utskärsbyar” (Gardberg 1926a) som presenterade mera allmängiltiga resultat. I fokus låg allmogens rättssedvänjor, i synnerhet gränsdragningen mellan privat och allmän egendom. Skärgårdsbefolkningens olika typer av social organisation för att dra nytta av de stora allmänningarna i havet, skogen och ängarna var här av central betydelse. En nyckelfråga för Gardberg var vilka juridiska rättigheter byakollektiven ansåg sig äga i de olika skärgårdsbosättningarna. Typiska former bland dessa kollektiv var fångst- och byalagen, vilka Gardberg fastslog sakna ett vidare inflytande (Gardberg 1921a; 1921b; 1921c).

Denna slutsats var betydelsefull, eftersom det innebar att de finländska utskärsbyarna hade likheter med det medeltida svenska samhället. Rättigheterna och allmänningarna tillföll sällan byakollektiven själva. Tvärtom hade den enskilde bonden rätt vida befogenheter att ta vad som kom i hans väg. I bakgrunden låg givetvis även ständigt intresset för svenskheten och den finlandssvenska bosättningens ursprung. Gardberg intresserade sig för den finländska skärgårdens traditionsbundna förbindelser med Sverige, till exempel de årliga resorna med små skärgårdsbåtar till och från Mälarstäderna. I ett brev till den svenske etnologen och kulturhistorikern Sigurd Erixon delgav Gardberg sin personliga syn på utvecklingen av den svenska bosättningen i Finland. Särskilt fiskköparna och -saltarna som anlände till skärgården på uppdrag från svenska adelsmän såg han som en av de faktorer som måste ha gett upphov till den svenska kolonisationen i Finland (Gardberg till Sigurd Erixon, 19.12.1935, JGS, vol. 7).

Denna uppfattning stämmer överens med vad Bo Lönngvist har påvisat om språkgränsen i Finland som kulturellt och ideologiskt fenomen, nämligen att det framvuxna Svenskfinland i kulturhistorien och folklivsforskningen karakteriserades som en

slags språkö. Denna forskning ville enligt Lönnqvist ”se vad som bevarats från ursprungslandet, vad som tillkommit senare från högre samhällsklasser och vad som möjligen inlänats från de finska grannarna” (Lönnqvist 2001b, 149).

En annan av Nikanders adepter, Holger Wallén, disputerade i december 1932 med en diger avhandling på just detta ämne, *Språkgränsen och minoriteterna i Finlands svensksbygder omkr. 1600–1865*. I Walléns fall är det även uppenbart att arbetet hade andra dimensioner än det rent vetenskapliga. Avhandlingen utkom som första numret i Svenska folkpartiets skriftserie. Avhandlingsmanuskriptet hade lästs av flera högt uppsatta finlandssvenskar inom såväl vetenskapen som politiken, däribland Eirik Hornborg, K. Rob. V. Wikman, Rafael Colliander och Kurt Antell förutom de närmaste handledarna Nikander och hans kollega P.O. von Törne (Engman 2016, 274, 422).

Synen på språkgränsen ändrades både vetenskapligt och ideologiskt under 1900-talets gång. Bland andra betvivlade Nikanders egen dotter Ragna Ahlbäck i sin *Kulturgeografiska kartor över Svenskfinland* (1945) en av språkgränsens inneboende teser om att den utgjorde en kulturgräns. Hennes kartläggning kunde inte påvisa stora skillnader i materiell kultur mellan finska och svenska områden. Samtidigt levde synen på språkgränsen kvar som en ideologisk matris för kretsen kring Nikander och svenskhetsaktivisterna överhuvudtaget. Med denna var frågorna om allmogens jordbesittning och förfinskningsproblemet intimt förknippade. Det är även mot denna bakgrund som John Gardbergs vetenskapliga arbete måste belysas.

Något vanemässigt tenderar man även att placera finlandssvenska aktörer inom de olika idériktningarna som uppburit motståndet mot fennomanin sedan andra hälften av 1800-talet. Bygdesvenskheten, Freudenthals nationalitetslära, brukar ställas emot C. G. Estlanders så kallade kultursvenskhet. För Estlander byggde svenskheten först och främst på ett bevarande av en västländsk kultur- och rättstradition från den svenska tiden, där språket hade den instrumentella rollen som en förmedlande länk till denna tradition. Till skillnad från Freudenthals betoning på språk och blodsband representerade Estlanders tankegångar ingen systematisk lära. I praktiska frågor förekom regelbundet samarbete mellan dessa samt de så kallade dagbladisterna, de svenskspråkiga liberala. Det är sannolikt mest fruktbart att betrakta dessa

olika riktningar som idealtyper som konstruerats i efterhand för att beskriva olika åsiktsbildningar bland svenskspråkiga. I likhet med många samtida finlandssvenskar gav Gardberg uttryck för resonemang och åsikter som kunde platsa inom båda lägren, vilket framgick både privat och i hans vetenskapliga texter (Lindman 1954, s. 160–171; Engman 1995, 198; Wilson 2019, 66).

Den typ av folklivsforskning som Gardberg ägnade sig åt under och efter studietiden utforskade allmogens materiella kultur, men också till betydande grad folkseden och folktron. Gardbergs specialitet var byggnadsskicket. Som magister och lärare vid olika folkhögskolor hade han en viss tid att disponera till egna studier och efterforskningar, speciellt under somrarna. K. Rob. V. Wikman, föreståndare för det 1927 grundade Institutet för nordisk etnologi vid Åbo Akademi, var en drivande part i den finlandssvenska folklivsforskningens nätverk. Av honom erhöll även Gardberg olika uppdrag, bland annat uppteckningen av byggnadsskicket i Pojo och norra Karis (Gardberg 1928a; Gardberg 1928b).

Omständigheternas tvång förde Gardberg in på mer renodlad historisk forskning. Det etnografiska fältarbetet krävde ett engagemang som endast var möjlig under Gardbergs ledigheter på somrarna. Av en tillfällighet hade Gabriel Nikander under 1920-talet påträffat ett tidigare okänt källmaterial under ett studiebesök till Tidö slott i Västmanland. Herrgården hade uppförts av den svenske statsmannen Axel Oxenstierna under 1600-talet. Materialet gällde det gamla friherreskapet Kimito i den östra riksdelen, som hade förlänats första gången åt Oxenstierna själv. Det var en rätt unik samling av räkenskaper och fogdekorrespondens, som förmodligen hade gallrats bort när de oxenstiernska papperen flyttats från herresätet till Riksarkivet i Stockholm någon gång under 1800-talet.

På basis av detta material skrev Gardberg *Kimito friherreskap. En studie över feodal läns- och godsförvaltning*, som han försvarade 1935. Titeln delger det väsentliga innehållet av den historiska framställningen, vilken utgick från ett betydande förvaltningstekniskt material. Detta var en studie om feodal byråkrati, beskattning och hur de sedvanliga relationerna mellan överhet och undersåtar upprätthölls på det lokala planet inom det svenska riket. Skatteuppbörden och de mångfrestande industriella utvecklingsambitionerna

var långt ifrån triviala uppgifter i den ganska utarmade socknen. Allmogens prövningar och bördor under detta tidevarv framträder i all sin tydlighet i avhandlingen. Gardberg jämförde feodalregimen inte med andra län, vare sig rikskanslerns övriga besittningar eller andra adelsmäns. Avhandlingen belyste olika sidor av förhållandet mellan styrande och styrda under 1600-talet, och bestred, om än ganska indirekt, under tiden förhärskande uppfattningar på finlandssvenskt håll om en svunnen finländsk glanstid under svenskt styre (Gardberg 1935; Wilson 2019, 90).

Teman i John Gardbergs lokalhistoria

Liksom ett flertal andra forskare inom de nationella vetenskaperna kanaliserades Gardbergs aktivism till hembygdsrörelsen. Med tiden skulle Gardberg fördjupa sig mer och mer i den ort där han nu bodde, och hans historiska och etnografiska intressen förflyttade sig från skärgården till västra Nyland. Under 1950-talet publicerade han en rad arbeten kring sitt nya forskningsområde, ”Indelta bönder i Västra Nyland” (1958) och ”Rättsskipning, övertro och själavård i västra Nyland före 1734 års lag” (1958). Hans engagemang i lokala historiska projekt hade dock ett tidigare ursprung. Bygdehistoriker och lokalhistoriska projekt började stiga i betydelse under 1930-talet i hela landet. Karis köping och landskommun hade även tillsammans grundat en kommunal historiekommitté 1936, med målsättningen att publicera ett flerbandsverk om socknens historia.

Till en början ställde sig Gardberg skeptisk till sitt eget deltagande i historiekommitténs arbete. På förslag av kommitténs övriga medlemmar skulle han ansvara för en planerad del om allmogekulturen, men såg helst att han själv inte alls behövde medverka. Formen och omfånget för det planerade bokverket var föremål för en livlig diskussion, och det fanns en allmän tendens bland majoriteten i kommittén att yrka för ett folkligt och lättfattligt framställningssätt. Gardberg tillhörde en minoritet inom kommittén som lade större vikt vid saklighet och grundlighet i historikens struktur, och yrkade exempelvis på en ändring i den föreslagna titeln på verket, *Karis socken från forntiden till våra dagar*.

Skildrad för menig man. Närmast uttryckte han en önskan om att den andra delen av titeln skulle strykas, men detta vann inte de övriga medlemmarnas understöd. Denna del av titeln bortföll dock med tiden av okända orsaker (Gardberg till Gabriel Nikander, 24.I.1936, JGS, vol. 8).

Projektet tog lång tid. Flera årtionden gick innan man hade publicerat de första volymerna om Karis förhistoria och medeltiden. Det dröjde ända till 1968 innan Gardberg fullbordade sitt lokalthistoriska verk om Karis socken, det femte i serien. Gardbergs volym skilde sig på ett väsentligt sätt från de tidigare. Socken behandlades i hans framställning inte som en isolerad geografisk enhet. Den placerades in i ett riksperspektiv, stundvis även i allmäneuropeiska sammanhang. Kännetecknande för denna ansats var även att historiken svällde betydligt i jämförelse med tidigare, lättare band; *Karis socken V* uppgick slutligen till över 432 sidor.

Verket följer socknens historia från början av Gustav Vasas regering, då Raseborg förlorade sin ställning som förvaltningscentrum och försvar i västra Nyland. Under 1500-talet fick slottet Raseborg helt förfalla, medan Gustav Vasa försökte göra slut på Revels roll som handelscentrum, först genom att grunda Ekenäs och sedan Helsingfors. I slutet av seklet instiftades Raseborgs grevskap som inneslöt hela den gamla modersocken och påverkade dess förhållanden i över hundra år framåt. I *Karis socken V* ägnas mycket utrymme åt grevskapets period och slutar först med hungeråren och Stora ofreden under början av 1700-talet (Gardberg 1968b).

Bygden hade börjat förändras på ett betydande sätt genom bruksverksamhetens uppbyggnad. I likhet med hans tidigare arbeten om Kimito var bondejordens skattläggnings- och ägoförhållanden föremål för en utomordentligt noggrann behandling. Det är ett ganska svårforcerat kapitel som endast de mest tålmodiga läsarna får behållning av, men det avslöjar mycket om varför den sociala utvecklingen i socknen avvek från de omgivande bygderna. Skattetrycket från kronan, speciellt under krigstid, ledde till ett ganska stort antal ödehemman, vilka efter cirka 1580 började sammanslås med expanderande granngårdar. Sålunda uppstod en samling storgårdar vilka socialt höjde sig över den övriga bondeklassen.

Befolkningen och dess språkförhållanden behandlas i kapitlet ”Personnamn och språk, främlingar”. Behandlingen är genomgående försiktig och man erhåller intrycket av att Gardberg strävat efter största möjliga objektivitet. Inledningsvis konstateras att den bofasta befolkningen inom det område som utgjorde 1960-talets kommungräns för Karis var svensk åtminstone från den senare medeltiden. Finska hemmansnamn och namn på ågor som Finnängen noteras i urkunderna som ett par undantagsfall. Grannlagenheten i dessa historiska frågor utmärkte även Gardbergs tidigare arbeten, vilket noterades av bland annat historikern Eino Jutikkala i en recension av *Kimitobygdens historia*, en publicerad delvolym om Kimitos historia som till stor del var en utbyggnad av Gardbergs doktorsavhandling. Enligt Jutikkala var detta lovvärt, eftersom de centrala historievetenskapliga tvistefrågorna ofta sammankopplades på ett obefogat sätt med språkpolitiken i de svenskspråkiga socknarna (Jutikkala 1945, 222–223).

Gardberg var däremot ingen aktiv mytbildare, och uttalade sig aldrig i vetenskapliga arbeten om så abstrakta begrepp som exempelvis folksjäl och -karaktär. Hans framställning rörde sig sällan långt från källornas säkra hägn, och han problematiserade och påpekade konstant begränsningarna av den kunskap man kunde erhålla från urkunderna. Hans texter innehåller få spekulativa element. Detta var måhända en följd av att han i så stor utsträckning förlitade på räkenskaper och förvaltningstekniska dokument, eftersom de var förankrade i någonting konkret och lagbundet. Gardberg var vid slutet av sin karriär en expert på förvaltningsteknisk historia, vilket framkommer bland annat i hans utredningar om kamerala förhållanden i Finland under svenskt styre i artikelserien ”Stångtal, skatt och jordvärde i sydvästra Finland” (Gardberg 1967–68).

Ett beklagligt resultat var därför att en del av hans texter blev ogenomträngliga för lekmän. Även representanter för yrket var ibland av åsikten att hans historieberättande blev lite väl kompakt. En vetenskaplig recension av det drygare slaget i en rikssvensk tidskrift konstaterade att man i Gardbergs avhandling om Kimito friherreskap fick ”veta ej blott inventariets omfattning under skilda år, utsädets och skördarnas storlek samt resultatet av fisket, utan även huru mycket ull som erhöles av varje får och smöravkastningen av

varje ko” (Aqut. 1936, 121). Historieforskningen har som bekant ett nära förhållande till skönlitteraturen och litterära framställningar överlag. Detta kan, beroende på perspektiv, vara ett problem för ämnets förmenta vetenskaplighet. Signumet för historien som vetenskap har varit och är fortsättningsvis den empiriska källkritiken. Men om målet för ett historiskt arbete är att nå ut till en större publik, folket eller nationen, så kan det argumenteras för den noggranna källgranskningens plats i den.

1800-talets finländska intellektuella skyggade inte för det som vi i dag skulle kalla populärvetenskap, tvärtom. Såväl Snellman som Topelius förkastade det lärda detaljstudiet, den ”lilla detaljen”. För att Finlands historia skulle vara något mer än bara en namnförteckning över landets alla invånare krävdes allmänfattliga översikter som kunde belysa det finska folkets nationella självuppfattning. Det finns starka belägg för att Gardberg även omfattade en sådan syn. Han tog ”knappologin” som ett varnande exempel, August Strindbergs karikatyr av vetenskapsmännens klassifikationssystem, ett meningslöst sorterande av absolut onyttiga fakta. Men för en kulturhistoriker som undersökte ett lokalsamhälles historia var Gardberg dock benägen, ja eventuellt tvungen, att stanna upp vid det som tedde sig smått och obetydligt i ett större, nationellt sammanhang. Det hörde även till saken att hans etnografiska specialisering frambringade denna aspekt (Forsgård 2002, 210; Lönnqvist 1981, 50–51; Gardberg till Ragnar Monnberg, 29.12.1965, JGS, vol. 7).

I framställningen av förhållandet mellan överhet och undersåtar kan man säga, att Gardberg rätt konsekvent tolkade källorna i ett för högadeln positivt ljus. Här bröt han till viss grad med den kulturhistoriska traditionen. Innebörden i begreppet ”folket” var för nationellt tänkande finländare inte entydigt med en samlad språkgrupp. Folket inneslöt de befolkningsgrupper som inte hörde till eliten. Eliten, det vill säga adeln, hade sedan länge fått utstå en fördömande kritik såsom folkets antagonist genom den svenska historien. I sin recension över Kimito-avhandlingen anmärkte till och med Nikander på Gardbergs i stort sett goda omdöme om rikskanslerns omsorg för sitt folk i sin förläning. Nikander menade specifikt att det snäva urvalet av fogdekorrespondens i en enda förläning ingav ett felaktigt intryck. Förhållandena och

skattetrycket var för Kimitobönderna mildare sett i relation till den övriga riksdelen (Nikander 1936, 37). Borgherrarnas och fogdarnas grymhet vid Raseborgs skatteuppbörd fanns kvar som uttryck av folktraditionen, men Gardberg påpekade att dessa dramatiska berättelser inte kunde bestyrkas av de knapphändiga källorna. I *Karis socken V* gav han dock flera exempel på sockenskrivare i Karis som under 1600-talet anklagades för förseelser och övervåld vid skatteuppbördens förvaltning (Gardberg 1968, 135; Forsgård 2002, 209).

Om de världsliga makterna generellt återspeglades på ett positivt sätt i Gardbergs arbeten förhöll det sig på ett annat sätt med de andliga. Kyrkans dogmatik och andliga maktutövning utsatte han regelbundet för kritik. I ett stycke om rättsskipningen i Karis socken under 1600-talet ges ett exempel. Gardberg menade att den relativt rika förekomsten av tidelagsfall förklarades under "ortodoxiens tidevarv" av att "påpassade könsliga böjelser sökte sig onaturliga föremål när det av naturen bestämda förmenades dem" (Gardberg 1968, 254).

Även när den stora ofreden behandlas i *Karis socken V* beskrivs prästerskapet i mindre tilltalande ordalag. Allmogens generella foglighet mot de ockuperande ryssarna förklaras delvis med att de kvarboende prästernas och deras betjänter talade för och följde "den folkrättsligt försvarliga, om än för den patriotiska känslan motbjudande regeln" att befolkningen skulle foga sig efter seg-rarnas bud och order (Gardberg 1968, 392). Bilden av Ryssland är i övrigt även den förhållandevis balanserad, även om den förvisso innehåller drag av folkmyter om den eviga arvfjenden. Detta var även ett vanligt utslag av tidens nationella historieskrivning och speciellt framhävande av kampen mellan det västerländska och österländska kopplas explicit till det svenska arvet (Herranen 1979, 36–38; Aronsson et al. 2011, 259–260; Gardberg 1926b).

Kyrkan anklagas mera direkt då ett självmordsfall från det tidiga 1700-talets Persö behandlas i artikeln "Rättsskipning, övertro och själavård i västra Nyland före 1734 års lag". På gården Persö den 23 augusti 1707 hängde sig bondens fader Hindrich Larsson i bastun efter att ha varit sängliggande i tre dagar. Larsson var en gammal man och hade förmodligen hängt sig på grund av en händelse i ungdomen som ledde till att han blivit utskäld av prästen under en gudstjänst. Detta hade kvalt honom livet igenom.

Gardberg anmärkte dock att vad som hos ”gamlingen var en bestående verkan av förbannelsen från predikstolen, vad som bottnade i olyckliga själsanlag eller hade sin rot i tidens allmänna svårigheter, låter sig knappast avgöra” (Gardberg 1958b, 69–71).

Gardberg var sedan ungdomen fritänkare, och hans tidningspolemik om religiositet i *Studentbladet* under 1920-talet har även uppmärksammats av E.N. Tigerstedt. Gardberg var inte ateist i dagens bemärkelse, hans religionsyn kunde i stället kallas ”Rydbergs”. Den svenske 1800-talsförfattaren Viktor Rydberg hade yrkat för religionsfrihet och avskaffande av statskyrkan. Rydberg såg Jesus, med stöd av sina historiska och teologiska efterforskningar, närmast som en slags filosofisk idealmänniska och inte en gudom. Bland den svenska bildade och liberala borgarklassen i Finland under slutet av 1800-talet var intresset stort för dylika synpunkter och antikristliga rörelser överhuvud. Generellt eftersträvades en förening mellan kristendom och kultur, en slags ”humanitetsreligion”, fri från den gamla tidens dogmer (Tigerstedt 1939, 52–55, 104).

Förutom denna aspekt hade Gardberg i regel en konsekvent syn på traditionernas och folkkulturens i stort sett eviga värden. Denna syn har även en hemvist i Nikanders kulturhistoriska synsätt. Nikander påpekade i sina framställningar om bondekulturen ofta det gamla arvet från Sverige, lagstiftarandan och sedvänjorna. Där som finskspråkiga motsvarigheter som Kustaa Vilkuna såg utveckling och förändring i bondesamhällets struktur såg Nikander kontinuitet och seglivad tradition. (Östman 2014, 230–231; Ahtiainen & Tervonen 2000, 58).

De gamla samarbetsformerna och bondesamhällets kulturella uttrycksformer såg man ett stort värde i, och de befarades alla försvinna genom modernitetens insteg i lokalsamhället. Den lokalt förankrade byggnadsstilen och hemkulturen ansågs ha stor betydelse för folkuppfostran. Gården och byggnadskulturen sågs i detta sammanhang som ett uttryck för ett harmoniskt levnads sätt. I en gårdsinventering som Gardberg utförde under 1960-talet uttryckte han det på följande sätt: ”Genom den respekt för traditionen, som också inneslöt ett halvt omedvetet skönhetskrav, formades gården till en sann bild av det liv som i den levdes, till en kroppslig gestaltning av ett andligt värde som varje konstverk

måste vara” (SLS 872). Gemensamt för både Vilkuna och Nikander, och även Gardberg som ovanstående citat visar, var synen på bondesamhället som ett i grunden gott och sunt kollektiv som inte präglades i nämnvärd grad av större konflikter.

Lokalsamhället och nationen – den nationella vetenskapens funktion och begränsningar

Vid publikationstillfället i slutet av 1960-talet var Gardbergs lokalhistoria i vissa avseenden ganska otidsenlig. Historikerna hade vid denna tid utvecklat nya tillvägagångssätt och hittat nya intresseområden. För det praktiska arbetet innebar detta en starkare betoning av teoribaserade modeller och numeriskt-kvantitativa metoder. Tematiskt skedde ett kraftigt skifte från klassiskt politiska ämnen till socialhistoriska, och från äldre epoker till nyare. Gardberg var inte främmande för det kamerala materialet, men han var likt andra historiker misstänksam mot samhällsvetenskapernas inflytande på historieforskningen. Han tyckte sig se att det levandegörande historiska berättandet, det som gav historien mening, löpte risken att förträngas av statistiska metoder.

Han var inte övertygad av de statistiska metodernas och modellernas förklaringskraft när det gällde folkkulturen. Ett typexempel var för honom svårigheten att rita upp skarpa gränser mellan folklivets materiella och andliga yttringar. Vare sig det var fråga om bygg- eller dräktskick var det för honom odisputabelt att det inte kunde förstås enbart utgående från ekonomiska resurser och tillgången på material. Folks tänkesätt, tycken och traditioner kunde i hans mening inte degraderas till materiella omständigheter. Kulturorgan såsom föreningen Brage, som Gardberg var mycket förtrogen med, utgick även från idén om att det finns ett samband mellan själslig attityd och den materiella kulturen. Endast genom att bejaka de lokala kulturernas särart kunde man säkerställa bygdernas ”renässans och fortbestånd” (Gardberg till Bo Lönnqvist, 18.3.1973; Gardberg till Allan Vidén, 14.1.1974, JGS, vol. 7).

Vetenskapens främsta funktion var för Gardberg att stå i nationens och den nationella kulturens tjänst. Detta märks även av hans

syn på undervisning. En artikel som han skrev tidigt i karriären år 1928 behandlade de bästa metoderna för att leda studiecirkelar och seminarier i folkhögskolan. Han anmärkte att en del vetenskaper och deras böcker helt måste lämnas ur räkningen därför att deras idkare hade "ett otjänligt skrivsätt". Detta gällde enligt honom till exempel geografi, som annars hade stora möjligheter att fångsla och upplysa eleverna. Felet med de flesta geografiska arbeten var att de i hans mening var så översiktliga och ytligt refererande, att de "icke tillåter eleven att få en enda konkret bild, t.ex. ur folklivet" (Gardberg 1928b, 67).

Den roll han tillskrev sin egen historieskrivning måste sättas i relief gentemot den tidens Karis. Som rektor vid det svenska läroverket på orten samt såsom långvarig lokal partifunktionär för Svenska folkpartiet var han liksom många andra svenska, borgerliga lokalpolitiker engagerad av det hot man menade att förfinskningen utgjorde. Befolkningsantalet på den lilla orten, som vid 1970-talets ingång utgjorde 7700 personer, bestod ungefär till 70 procent av svenskspråkiga. Vid 1930-talets ingång, då Gardberg själv inflyttade, hade andelen varit 90 procent. Gardbergs såväl politiska som vetenskapliga verksamhet kan även kontextualiseras utgående från den nationella utvecklingen. Den demografiska frågan var ett överhängande problem för svenskhetsrörelsen, vilket naturligtvis hade efterverkningar på den politiska argumenteringen. Samtidigt bör det påpekas att den typ av kulturhistoria som företrädades av Nikander vid Åbo Akademi sedan en tid varit omodern. När Nikanders efterträdare Helmer Tegengren tog över stolen 1953 fokuserades ämnet mot en modern etnologisk riktning (Ekberg 2014, 51 ff.; Hummelin & Hummelin 1993, 268; Stora 1991, 208).

Den språkpolitik Gardberg representerade höll på den svenskspråkiga lokalbefolkningens särart och rätt att framhålla sina egna intressen, men den var däremot inte fientlig mot det finska. Den förespråkade inte heller, åtminstone öppet, Svenskfinlands rätt att vara en stat i staten. I stället målade den upp en nation bestående av två språkgrupper, sammankopplade genom århundraden av historisk samlevnad. Dessa allmänna linjer syns exempelvis i ett tal Gardberg höll vid ett av köpingens jubileum 1955. I det nämner han inte köpingens svenskspråkiga karaktär explicit, men kontrasterar

det lilla samhällets plats gentemot ”nationen”, underförstått majoritetsbefolkningen:

[...] det finns dokument på att motståndet mot förryskningen här i Karis var starkt och samlat – dokument som inom kort skall framläggas i en ny del av vårt sockenhistoriska verk. – Där ligger en frisk kärna av fosterländsk hängivenhet i den hembygdskänsla, som har byggt upp vår köping. Till folkmängden är den jämt en tusendel av Finland, och envar av oss måste erkänna att vi är skyldiga landet som helhet en tusen gånger större kärlek och offervilja än vår lilla ort.

Men det består inga motsättningar mellan dessa två: landet och hemorten. Landet tjänar vi bäst genom att efter all vår förmåga förkovra, andligt och materiellt, den lilla fläck därav som är oss anförtrodd. De idéer om mänsklig sammanlevnad, som vi i stort önskar se genomförda i den nationella – och likaså den internationella – politiken, dem måste vi först förverkliga och pröva på nära håll i mindre skala – vi kan t.ex. inte kämpa för världsfreden medan vi ännu grälar med vår granne eller tar heder och ära av våra parti-antagonister.

(Tal vid köpingens jubileum i Karis 25.6.1955, JGS, vol. 13)

Det är högst intressant att Gardberg i sitt tal anspelar på den pågående historieskrivningen av sockenhistoriken, dock här en senare del om 1800- och det tidiga 1900-talet. Ofärdsåren och förryskningen blev här en lämplig symbol för de samlande fosterländska känslorna. Den samtida samlevnaden mellan svenskt och finskt och mellan olika samhällsskikt kunde enligt denna idealistiska syn sålunda säkerställas. Den ”nationella hälsa” som Gardberg vid ett senare levnadsskede hänvisade till i sitt brev till Ragnar Monnberg ska alltså förmodligen förstås som ingenting annat än den säkert rotade hembygdskänslan. Bland många av Gardbergs akademikergeneration förstods finlandssvenskarna som en nationalitet bland andra. Denna ”nationella” hembygdskänsla erhöles genom ett studium av hembygdens svenskspråkiga historia. Även om språkpolitiken inte explicit påverkade Gardbergs lokalhistoria så påverkade lokalhistorien i allra högsta grad språkpolitiken.

Gardberg argumenterade specifikt för att ortsfolket kunde finna sitt eget sammanhang i historien genom denna strategi. Hotbilden i ett negativt scenario kallades för ”rotlöshet”, något som skenbarligen var en hänvisning till idén om svensk hemortsrätt. Men begreppet rotlöshet i denna kontext är inte otvetydigt. Även

om det ligger nära till hands att tolka Gardbergs rader som ett försvar av den svenskspråkiga befolkningens anspråk att rota sig fast i den historiskt sett svenska hemorten, kan man se en annan, men inte helt väsensskild betydelse. Ett synonym till rotlöshet är alienation, vilket mycket väl kunde ha varit en annan nyans av det problem Gardberg önskade bemöta genom sin ortshistoria.

Gardberg var i vissa avseenden utvecklingspessimist, i varje fall tog han inte emot – liksom många av sina finlandssvenska meningsfränder – det finländska samhällets modernisering och industrialisering utan kritiska synpunkter. I järnvägssamhället Karis industriella landskap såg han mest de traditionslösa avigsidorna, den nybrutna marken och den förstörda naturen. Den nya bebyggelsen var under all kritik. Den saknade enligt honom ”såväl stadens arkitektoniska massverkan som den gamla bondbyns trygga harmoni” (Gardberg 1937). Man kan plädera för att denna förlorade harmoni inte enbart var en estetisk och praktisk fråga för Gardberg. Den handlade även om människornas relation till bygden och hur de i framtiden skulle förhålla sig till den och därmed även sin egen historia. Det går även att argumentera för att olika typer av massrörelser och socialismen hörde till modernitetens skuggsidor enligt Gardbergs uppfattning (Gardberg till K. Rob. V. Wikman, 2.2.1969, JGS, vol. 7).

Därmed sagt var Gardberg ingen verklighetsfrånvärd bakåsträvar. Som politiker var han pragmatisk och förkastade inte alls idéer kring utbyggnaden av köpingens infrastruktur och dess sammankoppling med omkringliggande transportleder. Men han oroade sig likväl för moderniseringens inverkan på traditionella och invanda levnadsmönster. Att finlandssvenskarna blev främmande för dessa var för honom enbart negativt. Orsaken var att han såg livskraftiga svenskspråkiga bosättningscentra som den enda garanten för en framtida finlandssvenskhet i landet. I det nya samhällets rörlighet och tilltagande urbanisering såg han få utsikter för denna befolkningsgrupp om den miste sin traditionsbundna samhörighet med det agrara landskapet. Svenskhetsrörelsen i Finland har kallats den svenska *samlingsrörelsen*. Om finlandssvenskarna inte längre hade något gemensamt att *samlas* kring, såsom den en gång aktuella jordfrågan, kunde dess funktion möjligtvis uppfyllas av traditionen och historien (Engman 1995, 196; Wilson 2019, 88, 186).

Slutsatser

När John Gardbergs etnografiska och historiska författarskap diskuteras går det inte att frånse dess nationella och nationalistiska karaktär. Det kan även konstateras att den bär på ett tydligt arv från Nikanders kulturhistoriska skola, som bar många gemensamma drag med den på finskspråkigt håll mycket mer allmänna ”kollektivistiska” inriktningen. Gardberg hade dock en självständigt utformad livsåskådning och följde inte alla dess utstakade mönster. Gardbergs forskningsmässiga val var dock ämnade att producera ett framställningssätt som var deskriptivt och antikvariskt.

Detta var dock alltid ett medvetet val och motiverades av såväl ideologiska som metodologiska orsaker. Den svenska jordens aktivister ville kartlägga allt de kunde av folkkulturen innan den, så som de såg det, gick förlorad i industrialiseringens och urbaniseringens kölvatten. I samband med denna utveckling såg man även förfinskningen som en bidragande orsak till den svenskspråkiga allmogekulturens marginalisering. Intresset för folket utmärks i Gardbergs fall av ett speciellt intresse för etnografiskt belysande omständigheter, även då hans författarskap under den senare delen av hans liv huvudsakligen hänförde sig åt historieforskning.

Det är symptomatiskt och tidstypiskt att Gardbergs största historiska arbete behandlade den ort där han själv var yrkesverksam och kulturellt engagerad. Den finlandssvenska självhävdelse som han företrädde inom yrkesrollen och politiken framträder även i hans vetenskapliga texter. Hans historia kan alltid tolkas som politisk, men sällan eller aldrig som antagonistisk. Den svenska kulturen hos Gardberg sågs inte vara i oppositionförhållande till den finska, utan som en naturlig del av en större nationell historia. Detta var dock en historia som, i Gardbergs mening, ägde en stor tacksamhetsskuld till Sverige genom den nedärvda traditionen och lagen. I den meningen var det kultursvenska synsättet framträdande hos honom, även om hans aktivitet var lokal och bygdeorienterad.

Källor

- John Gardbergs samling (JGS), Handskriftssamlingarna, Åbo
Akademis bibliotek
- Byggnader i Karis landskommun (1962–1969), SLS 872, Traditions-
och språksamlingen, Svenska litteratursällskapet i Finland
- John Gardbergs publikationer, urval
- Gardberg, John (1921a) ”Studenternas folkbildningsarbete. Ett pro-
gram och en föredragsresa”, Åbo *underrättelser*, 25–27.1
- (1921b): ”Från Åbolands bygder. Intryck från studenternas före-
dragsfärder”, Åbo *underrättelser*, 17–21.7
- (1921c): ”S.B.V:s verksamhet i nya gängor – hur man tänkt sig det
kommande arbetet”, Åbo *underrättelser*, 17–21.7
- (1923): ”Samfundslivet i Nagu och Korpo utskär, Avhandling pro
gradu: Åbo
- (1926a): ”Skifte och samfällt bruk i åboländska utskärsbyar”, *Brage
årsskrift XIX–XX*, s. 14–49
- (1926b): ”Ofredsminnen från Pojo socken”, *Hävd och Bygd* 1/1926,
s. 15–18.
- (1928a): ”Boningshus på hemman i norra Karis och Pojo”, *Budkav-
len* 7/1928, s. 33–39
- (1928b): ”Byggnadskultur i västra Nyland”, *Kalender utg. av S.F.V.*,
s. 69–85
- (1929b): ”Övningar i ’böckers bruk””, *Tidskrift för Svenska folkhög-
skolan* 1, s. 59–67
- (1935): *Kimito friherreskap: en studie över feodal läns- och godsförvalt-
ning*. Helsingfors: Tilgmann
- (1937): ”Fornminnen kring Karisviken och Svartån”, *Samarbete*
20.12.1937
- (1944): *Kimitobygdens historia, del 1:1, Tidsåldrar och öden intill år
1721*. Åbo: Åbo tidnings- och tryckeri AB
- (1958a): ”Indelta bönder i Västra Nyland”, i *Böcker och människor.
Hyllningsskrift till Carl-Rudolf Gardberg*, Skrifter utgivna av
historiska samfundet i Åbo, s. 68–75
- (1958b): ”Rättsskipning, övertro och själavård i västra Nyland före
1734 års lag”, *Budkavlen*, s. 59–73
- (1962): ”Den unge Gabriel Nikander”, *Budkavlen*, årg. 40–41,
s. 5–166

- (1967a): ”Stångtal, skatt och jordvärde i sydvästra Finland. I. Allmän orientering. Översikt av Norrfinland”, *Historisk tidskrift för Finland*, s. 79–107
- (1967b): ”Stångtal, skatt och jordvärde i sydvästra Finland. II. Översikt av Söderfinland”, *Historisk tidskrift för Finland*, s. 129–107
- (1968a): ”Stångtal, skatt och jordvärde i sydvästra Finland. III. Raseborgs län jämförda med Egentliga Finlands”, *Historisk tidskrift för Finland*, s. 49–74
- (1968b): *Karis socken från forntiden till våra dagar V: Vasatiden och Karolinska tiden*, Ekenäs: Ekenäs tryckeri

Litteratur

- Aqt. [signatur] (1936): ”Kimito friherreskap”, *Personhistorisk tidskrift*, 121–22
- Ahlbäck, Ragna (1945): *Kulturgeografiska kartor över Svenskfinland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, red. (1996): *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat: matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka (2000): ”A journey into Finnish historiography from the end of the 19th century to the present day”, i *Nordic Historiography in the 20th century*, red. Frank Meyer & Jan Eivind Myhre. Oslo: University of Oslo, s. 50–79
- Aronsson, Peter, Fulsås, Narve, Haapala, Pertti & Jensen, Eric (2011): ”Nordic National Histories”, i *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, red. Stephan Berger & Chris Lorenz, s. 256–282.
- Björkstrand, Gustav (1980): *Den finlandssvenska folkhögskolan och allmogemobiliseringen*
- Ekberg, Henrik (2014): *Isambällets tjänst. 100 år med Svenska Folkpartiet i Karis*, Karis: Svenska folkpartiet i Karis
- Engman, Max (1990): ”Valtakunnallinen, suomalainen vai suomenruotsalainen näkökulma? Ruotsinkielisestä historian-tutkimuksesta Suomessa”, i *Historia nyt: näkemyksiä suomalais-*

- esta historiantutkimuksesta*, red. Pekka Ahtiainen et al. Helsinki: Juva, s. 39–63
- Engman, Max (1995): "Finns and Swedes in Finland", i *Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*, red. Sven Tägil. London: C. Hurst & Co., s. 179–216
- Engman, Max (2016): *Språkfrågan; Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
- Forsgård, Nils Erik (2002): "En nationell strategi?" *Historisk tidskrift* 2/2002, s. 209–219.
- Haapala, Pertti (2007): "Kulturgeschichte i den finländska historieskrivningen", i *Den dubbla blicken. Historia i de nordiska samhällena kring sekelskiftet 1900*, red. H. Gustafsson, F. Persson, C. Tornbjör & A. Walette. Lund: Sekel förlag, s. 51–61.
- Herranen, Gun (1979): "'Ryssen är ryss fast han steks i smör' Historiska sägner och finlandssvensk nationalism", *Tradisjon Tidsskrift för folkeminnevitenskap* 9, 31–39
- Hummelin, Keijo & Hummelin, Ulla (1993): *Muistikuvia suomenkielisessä Karjaalla: suomenkielisten elämää vuosisataisesta näkökulmasta lähinnä 1860–1960*, Karjaa: Karjaan suomenkielinen kansalaisopisto
- Jutikkala, Eino (1945): "Kemiönseudun historiaa", *Historiallinen aikakauskirja*, s. 220–223
- Jutikkala, Eino (2011): "Nikander, Gabriel", *Biografiskt lexikon för Finland*
- Lindman, Sven (1954): "C. G. Estlander och svenskhetsrörelsen i Finland", *Finsk tidskrift* 5–6, s. 160–171
- Lönnqvist, Bo (1981): "Etnologiska aspekter på sockenhistorierna", *Historisk tidskrift för Finland* 1, s. 50–53
- Lönnqvist, Bo (2001b): "Språkgränsen som kulturellt och ideologiskt fenomen", i *Gränslandets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*, red. Bo Lönnqvist och Yrsa Lindqvist, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet, s. 149–160
- Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna, Östman, Ann-Catrin, red. (2014): "Yhteisöä purkamassa", i *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*, red. Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 7–24

- Nikander, Gabriel (1923): *Den svenska folklivsforskningens uppgifter i Finland*, Åbo: Åbo tryckeri- och tidningsaktiebolag
- Nikander, Gabriel (1936): ”Kimito friherreskap”, *Historisk tidskrift för Finland*, s. 35–37
- Nikula, Oscar (1991): ”Gabriel Nikander”, i *Historiens studium vid Åbo Akademi*, red. Max Engman. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 61–82.
- Nordström, Werner E (1968): *Academia Aboensis rediviva 1918–1968*, Ekenäs: Ekenäs tryckeri
- Stenfors, Pia (2007): *Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Storå, Nils (1991): ”Helmer Tegengren”, i *Historiens studium vid Åbo Akademi*, red. Max Engman. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 197–218.
- Storå, Nils (1993): ”Nordisk etnologi”, i Åbo Akademi 1918–1993: forskning och institutioner. 2, Humanistiska fakulteten, Teologiska fakulteten, red. Solveig Widén, Åbo: Åbo Akademis förlag, 1993
- Tigerstedt, E.N. (1939): ”Det religiösa problemet i modern finlandssvensk litteratur”, Doktorsavhandling, Helsingfors universitet
- Warburton, Thomas (1951): *Femtio år finlandssvensk litteratur*. Helsingfors: J. Simelii arvingars boktryckeri Ab
- Österblom, Frey-Viking (1958): *Svenska folkakademin 1908–1958*, Borgå: Tryckeri- och Tidnings Ab
- Östman, Ann-Catrin (2014): ”Kylätalkoot.: Kun paikallisyhteisö sai yhteiskunnallisen merkityksen”, i *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*, red. Pirjo Markkola, Hanna Snellman, Ann-Catrin Östman. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 213–238